

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОТИПОЖЕЖНИХ ЗНАТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Необхідність удосконалення у молодших школярів знань про пожежну безпеку зумовлена трагічними статистичними даними виникнення пожеж по країні та числа загибелі і травмування на них дітей. Сьогодні ця проблема потребує від фахівців невідкладних заходів щодо удосконалення навчання дітей пожежної безпеки з метою формування знань, умінь та навичок самозахисту у разі виникнення пожежної небезпеки. У статті представлені форми та методи виховної роботи з молодшими школярами. Проаналізовані наукові пошуки низки авторів щодо поглядів на вирішення порушеної проблеми. Обґрунтовані найбільш ефективні форми та методи виховної роботи для досягнення позитивних зрушень.

Ключові слова: пожежна безпека, молодший шкільний вік, виховна робота, соціально-педагогічна підтримка, небезпечні ситуації, безпечна поведінка, засвоєння норм і правил пожежної безпеки.

А.В. Черкашин

ФОРМЫ И МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОТИВОПОЖАРНЫХ ЗНАНИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Необходимость совершенствования у младших школьников знаний о пожарной безопасности обусловлена трагическими статистическими данными возникновения пожаров по стране и числа гибели и травмирования на них детей. Сегодня данная проблематика требует от специалистов принятия неотложных мер по совершенствованию обучения детей пожарной безопасности с целью формирования у них знаний, умений и навыков самозащиты детей в случае возникновения пожарной опасности. В статье представлены формы и методы воспитательной работы с младшими школьниками. Проанализированы научные изыскания ряда авторов относительно взглядов на решение затронутой проблемы. Обоснованы наиболее эффективные формы и методы воспитательной работы для достижения положительных сдвигов.

Ключевые слова: пожарная безопасность, младший школьный возраст, воспитательная работа, социально-педагогическая поддержка, опасные ситуации, безопасное поведение, усвоение норм и правил пожарной безопасности.

О. V. Cherkashyn

THE CHOICE OF OPTIMAL FORMS AND METHODS OF EDUCATIONAL WORK WITH THE YOUNGER STUDENTS FOR LEARNING FIRE SAFETY RULES

Tragic statistics of fires in the country and the number of deaths and injuries among children prove the importance of improving the knowledge of fire safety rules. Nowadays this problem requires the adoption of urgent measures for the advancement of fire safety education with the purpose of formation of knowledge, abilities and skills of safe behaviour in case of fire danger. In the article forms and methods of educational work with the younger students have been presented. Scientific results of several authors have been analyzed. The most efficient forms and methods of educational work that can allow to achieve positive changes have been proved.

Key words: fire safety, younger school age, educational work, social pedagogical support, dangerous situations, safe behavior, the assimilation of norms and rules of fire safety.

Вступ

У пожежно-профілактичній роботі організація соціального досвіду молодших школярів здійснюється через використання різних засобів, методів і форм виховної роботи, наповнених тематичним змістом з пожежної безпеки. Незнання дітьми елементарних правил пожежної безпеки, що включають питання запобігання виникненню пожеж та загорань, а також порядку правильних дій у разі їх виникнення, призводить до травмування або загибелі дітей у разі зіткнення з небезпечними ситуаціями, пов'язаними з виникненням загорань чи пожеж. Це стало достатньою підставою для визначення концептуальних положень щодо вибору форм та методів виховної роботи з молодшими школярами для забезпечення їх знаннями з проти-пожежного захисту.

Актуальність проблеми полягає у виборі та дослідженні оптимальних форм і методів виховної роботи з молодшими школярами, які б забезпечили формування знань про пожежну безпеку в учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз досліджень та публікацій показав, що науковим пошукам проблем формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку приділяли увагу І. Іовенко, В. Купецькова, Л. Михайлов, Е. Пірагмедова, Л. Скрипник, С. Чорний, та інші, однак досі формування навичок протипожежної безпеки в позашкільній діяльності учнів молодшого шкільного віку не було предметом комплексного фахового дослідження.

Основна частина

Виховання учнів у сучасній школі здійснюється в контексті громадянської і загально-людської культури, охоплює весь навчально-виховний процес, ґрунтується на свободі вибору мети життєдіяльності та поєднує інтереси особистості, суспільства і держави [1, с. 25]. Організації виховання учнів здійснюється шляхом:

- проведення навчально-виховної діяльності;
- роботи з дітьми в позаурочній та позакласній діяльності;
- позашкільної освіти;
- роботи органів учнівського самоврядування;
- взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами, органами управління та ін.

У позакласний час орієнтири виховної роботи передбачають залучення учнів до різних форм творчої та суспільно-корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, спортивної, пропагандистської, ігрової, культурної, рекреаційної, екологічної, що організовуються у години дозвілля.

Одним із основних елементів виховного процесу є форми виховання та методи здійснення виховної роботи.

Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. У змісті виховної діяльності ми можемо ознайомитися з орієнтовними формами проведення виховних справ та їх тематикою для різних вікових категорій дітей на основі аналізу їхніх інтересів та потреб, а також запитів класних керівників, батьків та дітей.

Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, для нього є характерними такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами [1].

Дидактичні умови навчання правил пожежної безпеки молодших школярів проаналізовано в працях І. Гуріненко (див. зокрема [2]). Науковець фахово дослідила екскурсію, інтеракцію, ігрову діяльність як важливі форми навчання з питань пожежної безпеки; висвітлила питання обов'язковості інформативності навчання, наочності та важливості міжпредметних зв'язків; зацентувала увагу на дидактичних умовах використання медіа-засобів навчання під час вивчення правил пожежної безпеки молодшими школярами.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій запропоновано А. Таракановим й М. Норсєєвим [3]. Автори погоджуються з дослідниками, які розглядають вирішення актуальної проблеми формування культури пожежної безпеки шляхом традиційних методів: навчальні заняття, лекції, семінари, практичні заняття, оповіщення через засоби масової інформації, стенди, плакати, проте наголошують на необхідності застосування сучасних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних.

Тематичним плакатам, як одному із засобів формування уявлень про пожежну безпеку, присвячено наукову розвідку Л. Машковцевої [4].

На увагу заслуговує наукова розвідка М. Дьяченко, Л. Кандибович та В. Пономаренко [5]. Дослідники наголошують на тому, що головним для формування у дітей знань з підготовки до дій в екстремальних ситуаціях є лекції, бесіди, диспути, практичні заняття, показові заняття, зустрічі з представниками пожежної охорони, проведення конкурсів, вікторин, тематичних вечорів та ін. як найбільш оптимальні форми й методи. Пропонуються також зустрічі з інженерами, бесіди, диспути, вікторини, конкурси, тематичні вечори з обміну досвідом, наочність, технічні засоби навчання [5, с. 161]. Автори рекомендують застосовувати такі методи і прийоми: збільшення темпу діяльності; рішення задачі при недоліку інформації, перешкодах; створення ситуацій з елементами ризику і небезпеки; включення в хід заняття непередбачених перешкод і несподіваних ускладнень; проведення вправ з класифікації окремих цілей своєї діяльності залежно від їх важливості, складності, термінів досягнення; постановка завдання, що потребує самостійного вибору одного способу рішення з декількох можливих; створення пожежонебезпечних ситуацій; постановка завдання і створення ситуацій, що потребують негайного переходу до сміливих, самостійних і організованих дій; організація змагання; складання моделей майбутньої діяльності залежно від зміни її зовнішніх і внутрішніх умов.

Із перерахованих методів і прийомів виховання до специфічних засобів виховання пожежної безпеки відносять: а) створення ситуацій з елементами ризику і небезпеки; б) постановка завдання і створення ситуацій, що потребують переходу до сміливих дій.

Ці два види методів виховання є, по суті, одним і тим самим методом (якщо називати такого роду ситуації в навчанні й вихованні методом виховання), адже саме ситуації з елементами ризику і небезпеки (перший метод, виокремлений на підставі ознаки, – наявність об'єктивної небезпеки) і є ситуації, що потребують від вихованців сміливих дій (другий метод, виокремлений на основі ознаки, – вимога до особи і діяльності в небезпечній ситуації). Правомірність виокремлення такого роду ситуацій як засобу виховання готовності до небезпечних ситуацій не викликає сумніву, проте слід враховувати, що виховують не самі по собі небезпечні ситуації. Адже такі ситуації за певних умов виступають в ролі психотравмуючих чинників, і їх використання часто призводить до пониження рівня готовності людини до подібних ситуацій в реальному житті. Крім того, важливо не лише готувати молодших школярів до дій у небезпечних ситуаціях, більш дієвою є підготовка до профілактики таких ситуацій.

Правомірність такого висновку підтверджується також дослідженням Л. Сорокіної [6], яка наголошує на практичній значущості та наполягає на розробці й реалізації комплексу ситуаційних завдань, вправ, ігор, спрямованих на розвиток умінь і навичок пожежобезпечної поведінки, що може бути використана в практиці загальноосвітньої школи; діагностичного інструментарію, що дозволяє досліджувати рівень сформованості готовності молодших школярів до безпечної поведінки в повсякденному житті; методичних рекомендацій з формування готовності молодших школярів до пожежобезпечної поведінки.

Діти є найбільш схильними до впливу різних негативних чинників середовища, ризику зіткнення з небезпечними ситуаціями. Доволі часто вони самі є джерелом небезпеки, оскільки прагнення набути нового для себе досвіду, довести свою дорослість проявляється в їх не виправдано ризикованих вчинках. У той же час молодший шкільний вік є найбільш чутливим для активного і свідомого засвоєння норм і правил безпечної поведінки. Саме цей віковий період, на наш погляд, є оптимальним і важливим для формування готовності до безпечної поведінки в повсякденному житті. Проте, як зазначає Л. Сорокіна, у масовій педагогічній практиці при підготовці дітей до пожежної безпеки використовуються переважно традиційні форми і методи навчання, що не забезпечують достатній розвиток мотивів безпечної поведінки, формування готовності до безпечної життєдіяльності. Засвоєння учнями правил безпечної поведінки здійснюється як правило, на репродуктивному рівні. Низький рівень підготовки школярів у галузі пожежної безпеки свідчить, на переконання дослідниці, про необхідність більш ефективної організації процесу формування готовності школярів до безпечної поведінки [6, с. 125].

До переліку форм і методів виховної роботи в галузі пожежної безпеки з дітьми молодшого шкільного віку доцільно, на нашу думку було б додати екскурсії до пожежної частини, виступи представників пожежної охорони на класних годинах, у пришкільних таборах та в період літньої оздоровчої кампанії. Тематичні екскурсії в пожежну частину на етапі початкової школи є важливим складником організації навчання дітей окремих напрямів пожежної безпеки. Завдяки цій формі виховної роботи діти починають краще розуміти важливість дотримання правил пожежної безпеки, усвідомлювати небезпеку пожежі та її наслідків, адже лише під час екскурсії вони мають можливість поговорити про пожежі з професійними рятувальниками, розібрати негативні моменти виникнення небезпечних ситуацій, проаналізувати необхідність отримання знань щодо профілактики виникнення пожеж, правильного алгоритму дій, виходячи з реальних прикладів життєвих ситуацій, про які розкажуть фахівці в процесі екскурсії. Побачивши наочно статистику дзвінків за добу до Служби порятунку, діти матимуть змогу краще усвідомлювати шкоду від фальшивих (хибних) дзвінків; розуміти наскільки важлива достовірна та повна інформація про пожежу, або іншу подію; знати, що слід говорити, викликаючи пожежних; розуміти важливість швидкого прийому інформації та передачі її рятувальникам заради безпеки свого життя та життя оточуючих. Важливим фактом для усвідомлення стане те, що незнання усіх необхідних даних про місце виникнення пожежі, координат місцевості, де виникла пожежа, призведе до затримок у роботі рятувальників, і це, своєю чергою, може спричинити трагічні наслідки. Водночас діти матимуть змогу перевірити власні, уже наявні, знання з безпеки своєї життєдіяльності.

Ще одним методом навчання основам пожежної безпеки є евакуація з навчального закладу чи будинку (квартири) за умови надання дітям повної самостійності під час виконання дій та прийняття рішень про евакуацію, визначення напрямів порятунку та його шляхи (через коридори, евакуаційні виходи, вестибюлі тощо). Педагог чи запрошений на ці заняття співробітник Служби порятунку при цьому обмежить функцією контролю. Його завдання полягатиме в тому, щоб умовно вигадати місце виникнення пожежі та проаналізувати правильність дій молодших школярів. Але етапові практичного відпрацювання наявних умінь і навичок має передувати етап попереднього опрацювання теоретичного матеріалу. Перед тренувальною евакуацією спочатку вчителю, а потім дітям слід розповісти про шляхи евакуації та евакуаційні виходи; показати, де вони розташовані у школі та куди ведуть. Цю інформацію має надавати спеціально запрошений представник місцевої пожежної охорони. Найефективнішим цей метод буде за умови взаємодії трьох сторін: рятувальники–педагоги–батьки. Завдання батьків у цьому випадку – надання дітям необхідної протипожежної інформації відносно власної оселі, зокрема діти мають знати особливості розміщення кімнат у домашній оселі, напрями евакуації з них, можливі варіанти виникнення пожежі та ймовірні шляхи порятунку в безпечне місце. Допомогти батькам з експертизою протипожежного стану домашньої оселі можуть рятувальники, спеціально запрошені для цього на батьківські збори.

Та головним, на нашу думку, аспектом формування в дітей молодшого шкільного віку необхідного обсягу знань, умінь та навичок з основ пожежної безпеки, є практично-ігрова спрямованість тренінгів з пожежної безпеки. Важливим постає завдання з відпрацювання різних вигаданих пожежонебезпечних ситуацій за допомогою використання ігрових методів. Найпростіші вправи можна організувати на подвір'ї школи, біля будинку, влітку – на території дитячих оздоровчих таборів. Це найпростіші завдання, під час виконання яких діти можуть наочно побачити можливі варіанти подолання пожежонебезпечної ситуації. Однак варто пам'ятати, що діти молодшого шкільного віку не повинні самотійно долати пожежонебезпечні ситуації. Вони мають знати, що це може бути вкрай небезпечно, адже одна й та сама ситуація може розвиватися по-різному і не всі ризики й небезпеки можна враховувати. Наприклад, типовий випадок загорання паперу в смітнику. Найпростішим варіантом подолання ситуації є гасіння його водою, але не всі діти здатні прорахувати, що в смітнику можуть знаходитися додаткові горючі та легкозаймисті матеріали, які під дією високої температури виділяють їдкий дим; вони можуть вибухнути, і це призведе до травмування. Перше, що мають чітко усвідомлювати діти молодшого шкільного віку – під час виникнення пожежі слід кликати на допомогу дорослих, а не займатися гасінням пожежі самотійно. Таким чином, гра є доволі ефективним методом отримання необхідних знань, умінь і навичок з основ пожежної безпеки у школярів молодшого шкільного віку. Вона дає змогу ілюструвати приклади виникнення загорань і пожеж із життєвих ситуацій та моделювати поведінку дитини в небезпечних для життя умовах, сприяє формуванню самотійності вихованця шляхом набуття певних знань, умінь і навичок. При використанні ігрових методів для оволодіння навичками пожежної безпеки доцільним є залучення до процесу навчання й виховання співробітників пожежної охорони. Це дасть змогу підвищити рівень знань дітей щодо дій у разі виникнення пожежі та відпрацювати правильний алгоритм їхніх дій.

Висновки.

Отже, форми та методи виховної роботи з формування у молодших школярів знань із питань пожежної безпеки повинні бути комплексними, послідовними, соціально виправданими, педагогічно доцільними та створювати доступні можливості для їх використання з метою трансформації попереднього досвіду дитини у площину побудови знань з питань пожежної безпеки. Об'єктом застосування форм та методів в умовах вивчення дітьми основ пожежної безпеки у позакласній виховній роботі є особистість вихованця. Саме на його підготовку до самотійного прийняття рішень в умовах виникнення небезпеки спрямований цей процес. Під час роботи з молодшими школярами, на нашу думку, ефективними стануть екскурсії дітей до пожежної частини, тренінги з евакуації в домашніх умовах та в навчальних закладах, а також практично-ігрові відпрацювання пожежонебезпечних ситуацій. Завдяки правильно обраним формам та методам виховної роботи, з урахуванням вікових можливостей дітей, а також спільної соціальної підтримки, на яку ми звернули увагу, можна досягнути позитивного результату.

Перспективи подальших досліджень. Звичайно, ми лише виокремили проблему формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку та запропонували її вирішення шляхом вибору оптимальних форм та методів роботи для вдосконалення протипожежних знань. Однак, потребує подальшого дослідження та розгляду наявний матеріал з пожежної безпеки у навчальних закладах, підготовленість відповідних фахівців у сфері безпеки життєдіяльності та основ здоров'я та ін.

Список літератури

1. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/

2. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60-69.

3. Тараканов А. Ю. Использование современных образовательных технологий для формирования культуры безопасности подрастающего поколения / Тараканов А. Ю., Норсеева М. Е. // Научный центр безопасности жизнедеятельности детей. – 2011. – № 3. – С. 56-64.

4. Машковцева Л. М. Тематические плакаты как средство формирования представлений о безопасности жизнедеятельности у старших дошкольников / Л. М. Машковцева // Концепт. – 2012. – № 4. – С. 1-5.

5. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях : психологический аспект / Дьяченко М. И., Кандилович Л. А., Пономаренко В. А. – Минск : Изд-во «Университетское», 1985. – 206 с.

6. Сорокина Л. А. Формирование готовности подростков к безопасному поведению в повседневной жизни : дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сорокина Людмила Аркадьевна. – Тюмень, 2010. – 199 с.

References

1. The order of the Ministry of education and science, youth and sports of Ukraine (31.10.2011 № 1243). *About the Basic guidelines of education of students in grades 1-11 educational institutions of Ukraine*. Retrieved from: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/ (in Ukr.)

2. Hurinenko, I. (2010). Didactic conditions of training of fire safety rules to younger students. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni P. Tychyny, pedahohichni nauky* (Collection of Scientific Research by Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University). 1. 60-69. (in Ukr.)

3. Tarakanov, A. Yu., & Norseeva, M. E. (2011). The use of modern educational technologies for the formation of safety culture of the younger generation. *Nauchnyii tsestr bezopasnosti zhiznedeiatelnosti detei* (Scientific Center of Children Life Safety). 3. 56-64. (in Russ.)

4. Mashkovtseva, L. M. (2012). Posters as a means of formation presented on the safety in pre-school age. *Kontsept* (Concept). 4. 1-5. (in Russ.)

5. Diachenko, M. I., & Kandybovich, & L. A., Ponomarenko, V. A. (1985). *Willingness to work in stressful situations: the psychological aspect*. Minsk: Universitetskoie. (in Russ.)

6. Sorokina, L. A. (2010) *The formation of readiness of teenagers for safe behavior in everyday life*. Dissertatsia kandidata pedahohicheskikh nauk (Thesis for a Candidate's Degree in Pedagogy). Tiumen. (in Russ.)

